
DIFERENTNÉ PODOBY KOMUNITNÉHO DIVADLA V SLOVENSKOM DIVADELNOM PRIESTORE

MARCELA KRÁLIKOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Abstrakt: Fenomén komunitného divadla sa začal v slovenskom divadelnom priestore objavovať približne v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Išlo najmä o prvé prejavy v súvislosti s využívaním techník arteterapie. Komunitné divadlo v zmysle spolupráce s komunitou, pre komunitu a v prospech komunity, pracujúce s minoritami a marginalizovaným jedincami sa začalo postupne profesionalizovať. Odvtedy prešlo zložitým vývojom a kreovali sa jeho rôzne odnože. V súčasnosti už existujú profesionálne súbory zameriavajúce sa najmä na inscenačnú tvorbu, poloprofesionálne súbory či súbory využívajúce divadelné techniky, ktoré však nesledujú estetickú, ale terapeutickú funkciu. Autorka sa v danom článku zaoberá postupnou diferenciaciou a vývinovými metamorfózami komunitného divadla. Jej zámerom je charakterizácia z rôznych hľadísk. Keďže tento typ divadla nemá len estetickú funkciu a jeho tvorcovia sledujú iné ciele ako majoritné druhy divadla, autorka rozoberá rôzne kultúrne funkcie, ktoré komunitné divadlo poskytuje publiku. Je umením bojujúcim proti rôznym zhubným prvkom, nachádzajúcim sa v spoločnosti. Zároveň napomáha ku kreovaniu občianskej spoločnosti ako i k socializácii, enkulturácii a akulturácii spoluobčanov, ktorí sa ocitli na okraji society. Komunitné divadlo tak nepôsobí len interne v rámci komunity a na jej členov, ale aj exogénne na divákov a spoločnosť.

Kľúčové slová: komunitné divadlo, minoritné divadlo, aplikované divadlo, funkcie komunitného divadla, marginalizácia

Komunitné divadlo ako nová forma alternatívneho divadla sa začalo v rámci slovenského divadelného priestoru vyvíjať v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Samozrejme, už pred rokom 1989, ktorý je vzhľadom na pád komunistického bloku považovaný za periodický medzník, môžeme nájsť niektoré prejavy a projekty (napr. divadlo Stoka režiséra Blaha Uhlára; tvorba mladých režisérov v oblasti ochotníckeho divadla, kde títo tvorcovia experimentujú a profilujú svoju tvorbu; postupné konštituovanie nezávislého divadelného združenia Teatro Tatro; zoznámenie sa s viacerými zahraničnými súbormi vďaka ich účinkovaniu na festivaloch v ČSSR, napr. na festivale Akademický Prešov atď.), ktoré naznačovali tendencie vzniku nezávislej kultúry, resp. komunitného divadla. Jeho rozvoj a rozširovanie aktivít s ním spojených, ako i postupné zvyšovanie početnosti takýchto typov divadiel na Slovensku bez pochyb úzko súvisí s pádom bývalého režimu a otvorením hraníc, a to nielen štátnych, ale aj ideových. Do našej krajiny postupne začali prúdiť myšlienky zo západnej Európy, divadelníci mohli nadviazať spoluprácu so zahraničnými umelcami využívajúcimi vo svojej tvorbe nové divadelné postupy a metódy, a tak importovať nové myšlienky aj do nášho umeleckého prostredia. Prvé oficiálne založené a takto sa verejne profilujúce divadlo u nás vzniklo v roku 1995 v Banskej Bystrici a jeho zakladateľka, slovenská režisérka, bábkoherečka a aktivistka Viera Dubačová, je považovaná aj za priekopníčku tohto typu divadla u nás.

I keď je komunitné divadlo v súčasnosti na Slovensku etablovaným divadelným typom, stále nie je vyriešená otázka, ako ho definovať a či je vôbec možné ho považovať za legitímny divadelný typ. Vznikajúce inscenácie a projekty sledujú iné zámery a ciele než tvorba v štandardne sa profilujúcich etablovaných divadlách. To znamená, že nevenujú pozornosť len estetickému funkciu ako hlavnej podmienke svojej tvorby. V komunitnom divadle tvorcovia naplňujú i tú, primárnou je však funkcia spoločenská a terapeutická, čo súvisí i s potrebou rozvoja občianskej spoločnosti a jej vedomia.

Súčasný komunitný divadlo má a stále viac nadobúda diferentné podoby. Pracuje s rôznymi marginalizovanými spoločenstvami a príslušníkmi minoritných skupín, ktorých sa snaží buď socializovať, resocializovať, alebo dostať ich problémy do povedomia širšej verejnosti. Touto formou riešia divadelní tvorcovia ich traumy z predchádzajúceho života. Snažia sa o daných pomeroch informovať širokú verejnosť, donútiť ju k premýšľaniu. Podľa slovenského divadelného vedca Miroslava Ballaya, „na Slovensku sa najmä po roku 2000 vytvorilo niekoľko iniciatív tvorcov, rozvíjajú divadelnú poetiku smerom k minorite. Niektorí z nich začali tvoriť priamo v istých komunitách, resp. pre komunitu. Celkovo možno povedať, že vznikli špecifické divadlá pre isté minoritné subkultúry. Možno s určitou istotou povedať, že slovenská divadelná kultúra sa začala čiastočne vyhraňovať viac k iným typom a platformám divadelnosti.“¹ Komunitné divadlo nie je zamerané iba na komunitu a nepôsobí svojou tvorbou len v rámci skupiny, ale i extenzívne smerom k verejnosti. Ide o interakciu a komunikáciu medzi členmi komunity navzájom, aj o ich interakciu s recipientmi. Kam však môžeme zaradiť komunitné divadlo a tvorbu, ktorá v jeho intenciiach vzniká? Ako by sme ho mohli kategorizovať?

Pri komunitnom divadle narážame na terminologický problém, spája sa s rôznymi pojmami ako sú dramaterapia², arteterapia³, sociálne divadlo, ale napríklad i s termínom aplikované divadlo. Smerodajnými sú v tomto prípade najmä posledné dva termíny, medzi ktorými môžeme nájsť diferencie. „Termín ‚aplikované divadlo‘ sa nepovažuje za fixný. Je to skôr strešný pojem pre všetky aktivity, ktoré sa vykonávajú v netradičnom priestore a/alebo s marginalizovanými skupinami. Alternatívne divadelné postupy sa v minulosti pomenovávali rozličnými termínmi, ako domorodé divadlo, sociálne divadlo, politické divadlo, radikálne divadlo a podobne, ale v poslednej dekáde sa pre všetky tieto formy a postupy zaviedol zastrešujúci termín aplikované divadlo. ‚Aplikované‘ sa nazýva preto, lebo vychádza von z komfortu divadelnej sály a používa sa vonku, v reálnom svete.“⁴ Čiže opúšťa klasický divadelný priestor a je aplikované na rôzne oblasti ľudského života, kde sa snaží najmä pomáhať jedincom, skupinám a komunitám (napr. Divadlo Fórum brazílskeho divadelného re-

¹ BALLAY, Miroslav. Podoby a funkcie minoritného divadla v súčasnej kultúre (k niektorým vybraným aspektom). In *Minority v subsystému kultúry*. (Eds. BALLAY, Miroslav – GABAŠOVÁ, Katarína – KUDLAČÁKOVÁ, Veronika). Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2014.

² Je to liečebno-výchovná disciplína, v ktorej prevládajú skupinové aktivity využívajúce v rámci skupiny divadelné a dramatické prostriedky. Ich cieľom je dosiahnutie stavu symptomatickej úľavy, zmiernenie dôsledkov psychických porúch i sociálnych problémov, dosiahnutie personálneho sociálneho rastu a integrácie osobnosti.

³ Liečba výtvarným umením, v ktorej je dôležitý najmä proces tvorby. Tento spôsob terapie rozvíja sebvýjadrenie, tvorivosť.

⁴ FOJTÍKOVÁ FEHÉROVÁ, Dária. K problematike terminológie. In BALLAY, Miroslav – FOJTÍKOVÁ FEHÉROVÁ, Dária – KNOPOVÁ, Elena – LINDOVSKÁ, Nadežda. *Divadlo nielen ako umelecká aktivita*. Bratislava : Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV, 2014, s. 6.

žiséra Augusta Boala). Aplikované divadlo môžeme vnímať aj ako zastrešujúci pojem pre prácu s drámou vo výchove, v terapeutickom a komunitnom prostredí. Popri dráme a divadelných prvkoch využíva i poznatky a metódy z iných disciplín, napr. z antropológie, pedagogiky, psychológie, sociológie, kultúrnej etnografie či kultúrnych štúdií. Za základne formy aplikovaného divadla môžeme považovať divadlo komunitné a politické. Medzi základné charakteristiky aplikovaného divadla patria:

- pohľad z viacerých perspektív,
- otvorený záver kladúci otázky,
- hlavným vyjadrovacím prostriedkom nie je slovo ale obraz,
- kolektívna práca na inscenácii,
- témy sú úzko profilované v rámci komunity a v súvislosti s ňou,
- publikum je zapájané do predstavenia a v rámci tvorivého zámeru môže byť i jeho spoluvorcom,
- je to divadlo odohrávané sa v komunite, špecifickej skupine či site specific,
- integruje všetkých účastníkov,
- hlavnými participantmi sú ľudia, ktorí by divadlo normálne nerobili,
- je tvorené prostredníctvom a pre marginalizovaných, sociálne vylúčených ľudí.⁵

Druhým termínom, spájaným s danou oblasťou divadla, je divadlo sociálne, čiže komunitné, interkultúrne, interaktívne, divadelná terapia či divadlo utlačaných. V tomto prípade je hlavným zámerom tvorcov upozorniť a klásť recipientovi dôležité a komplikované otázky, ktoré vedú k rozvíjaniu vlastného názoru, kritického myslenia a následným zmenám. Sociálne divadlo je súčasťou sociálnej pedagogiky.⁶

Komunitné divadlo je u nás v minoritnom postavení a s minoritou a marginalizovanými skupinami i pracuje, čiže je vo veľkej miere komunitné. Primárne neslúži pre zábavu, ale integruje, lieči, zlepšuje spoločnosť i schopnosti jedinca. Samotná tvorba sa stáva akýmsi výskumom a experimentom, tieto divadlá fungujú predovšetkým na báze divadla-laboratória. Nie vždy musí byť výsledkom tvorivého bádania divadelný výstup, primárnym je proces tvorby a dvojsmernej integrácie – ako do spoločnosti a kultúry, tak i do každodenného života. Inscenátori, ktorí sa venujú takejto tvorbe, kreujú svoje divadelné projekty najmä v oblasti nezávislej kultúry (nie v zmysle financovania, ale slobody tvorby, riešenia určitých tém a proklamovania istých myšlienok autorov). Podľa Miroslava Ballaya môžeme minoritné divadlo kategorizovať na „uzavreté minoritné divadlo (nachádzajúce svoje témy vo vnútri komunity a komunikujúce iba v rámci nej) a otvorené minoritné divadlo (je síce nositeľom určitej vyhranenej, osobitej minoritnej inakosti a zároveň je určené i pre širšie publikum)“⁷.

Komunitné divadlá môžeme bezpochyby zaradiť do nezávislej kultúry. Pojem nezávislá nevnímame ako pojem orientujúci sa na ekonomické fungovanie a financovanie týchto divadiel, spájame ho s ideologickou stránkou a s tým, čo tieto divadlá a súbory akcentujú. Je to hlavne nezávislosť vnímaná v procese tvorby, v riešenej tematike a vo výbere ľudí na spoluprácu. Tým, že komunitné divadlá fungujú na inej platforme existencie než divadlá „kamenné“ (repertoárové, determinované príslušným zriaďovateľom a očakávaniami väčšinového publika a jeho vkusu), riešia

⁵ Tamže, s. 6 – 7.

⁶ Tamže, s. 7.

⁷ BALLAY, Miroslav. Podoby a funkcie minoritného divadla v súčasnej kultúre (k niektorým vybraným aspektom). In *Minority v subsystemu kultúry*, s. 343.

najmä témy v rámci skupiny, na ktorú sa týmto spôsobom snažia pôsobiť i terapeuticky. Opisovaným skupinám nejde prioritne o vytvorenie tradičného divadelného tvaru (napr. konvenčného inscenačného diela), ale o samotnú procesualnosť. Práve tá tvorcov od niečoho oslobodzujú, a tým prisudzuje tomuto typu znaky nezávislosti (v mnohom i experimentálnej tvorby, hľadania alternatívneho spôsobu jazyka, laboratória výskumu a pod.). Keď v tomto zmysle vnímania porovnáme pomer nezávislých divadiel a ostatných oficiálnych inštitucionalizovaných divadiel (na Slovensku i vo svete), môžeme povedať, že sú v menšinovom, okrajovom postavení, a teda ich môžeme označiť aj ako minoritné. Pojem minoritné divadlo však neoznačuje len množstvo, ale tiež skutočnosť, že tieto divadlá s minoritami pracujú. V súčasnej politickej, spoločenskej, ideologickej a náboženskej situácii sa objavuje stále väčšie množstvo minoritných skupín, ktoré sú majoritnou spoločnosťou marginalizované. Minoritnosť je pre komunitné divadlá príznačná dvoma spôsobmi: (1) minoritné v zmysle ich výskytu v rámci slovenského divadelného priestoru, (2) minoritné v intenciách práce s menšinovými skupinami a marginalizovanými občanmi. Čo sa týka minoritných a marginalizovaných skupín, tvorcovia nadväzujú kontakt s diferentnými skupinami a jedincami. Súborny divadiel tvoria napr. telesne a mentálne znevýhodnení občania (Divadlo z Pasáže, Tiché iskry, divadelné zoskupenie Stopy snov), bezdomovci, bývalí trestanci (Divadlo bez domova), seniori (Divadlo Samorasty), týrané ženy rómskeho pôvodu z detských domovov (Animus Apertus), nepočujúci (Tiché iskry), príslušníci sexuálnych menšín LGBTI (No mantinels) atď. Vo veľkej miere sa diskutuje o profesionalite týchto divadiel, prípadne sú označované za poloprofesionálne či neprofesionálne, keďže zväčša s amatérskymi hercami spolupracujú školení režiséri.

Vzhľadom na uvedené definície a charakteristiky komunitného divadla môžeme konštatovať, že v závislosti na využívaní aj iných než len divadelných prvkov a metód plní popri estetickú funkciu tiež diferentné spektrum ďalších kultúrnych úloh, odrážajúcich sa v rôznej miere vo všetkých súboroch komunitných divadiel a ich projektoch. Podľa kulturologičky Viery Gažovej: „Funkcie kultúry sú štrukturálne diferencované a ich zmyslom je zabezpečiť (1) osobnú emancipáciu individua, (2) vzájomnú komunikáciu, kooperáciu a koordináciu činnosti s ostatnými členmi spoločnosti.“⁸ Práve vytvorením komunity, prácou s ňou, v nej a pôsobením na verejnosť sa tieto podmienky naplňujú. Tvorba autorov, ktorí sa na Slovensku i v zahraničí venujú komunitnému umeniu, saturuje základné kultúrne funkcie, a to i mnohé také, ktoré mainstreamová divadelná kultúra neplní a ani nie je schopná plniť.

To nás privádza k otázke, aké funkcie by kultúra mala vo všeobecnosti plniť. Slovanmi Viery Gažovej: „Napĺňaním svojich esenciálnych funkcií napomáha kultúra k zdravému rozvoju sociálnej reality v oblasti medziľudských vzťahov, bezkonfliktnej komunikácie sociálnych aktérov, či individuálneho rozvoja. Prispieva tak k rozvoju intelektuálnych, emocionálnych i mravných aspektov ľudskej existencie.“⁹ Tieto typy divadiel prepájajú vo svojej tvorbe a činnosti umeleckú, kultúrnu i sociálnu oblasť. Vďaka tomu vplyvajú tak na všetkých účastníkov tvorivého procesu a komunity, ako i na recipientov, s ktorými umelecky komunikujú a snažia sa o vzájomnú integráciu. Slovenská teatrologička Nadežda Lindovská hovorí o obojstrannej integrácii.

⁸ GAŽOVÁ, Viera. *Úvod do kulturológie*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2009, s. 36.

⁹ Tamže, s. 35.

Ako príklad uvádza práve členov a divákov Divadla z Pasáže. Podľa nej tu dochádza „jednak k integrácii členov súboru v spoločnosti a bežnom živote, jednak k integrácii spoločnosti vo vzťahu k mentálne postihnutým. Ide vlastne o nadviazanie vzájomnej komunikácie a o prekonanie stereotypov a bariér rôzneho druhu.“¹⁰

Medzi základné funkcie komunitných divadiel a divadiel minoritného typu môžeme zahrnúť tieto:

- Enkulturačná/socializačná funkcia – jej úlohou je integrácia členov do širšej society, ich navrátenie do bežného života. Ide o osvojenie si základných vecí nevyhnutných pre život ľudí, ktorí sú vytlačení do ústavov – jedincov pobývajúcich nejaký čas v psychiatrických liečebniach (mentálne a telesne postihnutí ľudia, ľudia s psychickými poruchami a chorobami, drogovovo závislí), útlukoch (bezdomovci), príp. ľudí, ktorí boli vo výkone trestu (bývalí trestanci). Vďaka divadlu a sprievodným vzdelávacím a socializačným programom sa učia a pomaly navracajú do bežného života.
- Identifikačná funkcia – na to, aby sa osoby zbavili strachu a začlenili sa do spoločnosti, musia najprv primknúť ku skupine a vytvoriť komunitu. To je možné práve vďaka práci na jednotlivých projektoch a inscenáciách. Tak sa jedinci pomocou divadelných a terapeutických aktivít postupne začleňujú do divadelného súboru a identifikujú sa ako jeho príslušníci, čiže sa stávajú členmi komunity. Táto skupina im poskytuje bezpečie a ochranu. Zároveň sa identifikujú i s novými rolami – herec, tvorca, člen súboru atď., všetci členovia komunity kreujú svoju identitu, dochádza k sebareflexii a sebauvedomovaniu si svojej podstaty. Postupne sú schopní sebauvedomovania, sebauvedovania. Spoločne i s recipientom prežívajú katarziu, prekonávajú strach i obavy zo spoločnosti. Identifikujú sa so skupinou, v ktorej sú chránení pred spoločnosťou.
- Integrovaná funkcia – odvíja sa od socializačnej a identifikačnej funkcie. Komunitné divadlo svojich príslušníkov vzdeláva v rôznych oblastiach, socializuje ich a prijíma do súboru, teda do komunity, s ktorou sa jedinci identifikujú a sú v nej schopní fungovať, vyrovnávať sa so svojimi problémami, traumami a myšlienkami. Na základe toho sú potom títo jednotlivci schopní integrácie do širšieho spoločenského a sociálneho prostredia. Rovnako ako členovia týchto skupín do spoločnosti, je i spoločnosť integrovaná vo vzťahu k minoritnému a marginalizovanému obyvateľstvu, ktoré dané minoritné divadlo zastupuje.
- Výchovno-vzdelávacia funkcia – členovia sa vzdelávajú nielen v oblasti divadla, ale majú aj iné výchovno-vzdelávacie programy. Vďaka nim rozvíjajú i motorické a psychické schopnosti, schopnosť vzdelávať sa. Exemplárnym príkladom je Divadlo z Pasáže, ktoré má pravidelne prebiehajúci vzdelávací program. Tím tohto divadla postupne vytvoril vlastný edukačný systém pre ľudí so zdravotným znevýhodnením. Tento systém obsahuje disciplíny ako Komunikácia, Sociálne zručnosti, Biblické príbehy, Dejiny divadla, Vedenie k občianstvu, Cudzí jazyky, Informatika, Čajovňa, Relaxácia a ďalšie.¹¹ Venuje sa výučbe jednotlivých hereckých techník, na základe jednotlivých disciplín sa kreujú divadelné diela. Napr.

¹⁰ LINDOVSKÁ, Nadežda. Redefinícia divadla? In *Slovenské divadlo*, 2008, roč. 56, č. 3, s. 323.

¹¹ KNOPOVÁ, Elena. Divadlo z Pasáže – (umelecké) hodnoty a (spoločenský) zisk. In *Slovenské divadlo*, 2012, roč. 60, č. 4, s. 402.

inscenácia *Hamlet a syn (Herecká spoločnosť princa Hamleta)*¹² vznikla na základe prepojenia vzdelávania s inscenačnou tvorbou a boli do nej implementované prvky a poznatky z výučby antického divadla, ktorému sa herci a herečky Divadla z Pasáže niekoľko mesiacov venovali. Prepájajú sa tu rozvíjanie umeleckých a sociálnych schopností, vzdelávanie, umelecká edukácia a tvorba inscenácie. Rómske dievčatá zo zoskupenia Animus Apertus sa napríklad postupne učili šiť a navrhovať oblečenie workshopovou formou pod vedením návrhárok Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave.

- Akulturačná funkcia – plnia ju najmä divadlá a súbory spolupracujúce s prisťahovalcami a imigrantmi, ktorí sa tu oboznamujú s novými kultúrnymi vzorcami, tradíciami, jazykom a kultúrou danej krajiny, v ktorej sa nachádzajú. Často spolupracujú na inscenáciách a prinášajú svedectvo o svojej krajine (napr. vojnoví utečenci), príp. sú zamestnancami divadiel na rôznych pracovných pozíciách (napr. v Divadle z Pasáže ako technici).
- Kreativná funkcia – jedinci tvoriaci súbor sa kreatívne podieľajú na vzniku jednotlivých divadelných výstupov – performancií, príp. ucelených inscenácií. Na základe ostatných funkcií a postupným zlepšovaním schopností a zdravotného stavu sú členovia komunitných divadiel schopní podieľať sa na tvorbe, vystúpiť na javisko a vypovedať svoj príbeh. V rámci niektorých komunitných projektov dostávajú účastníci i hodiny kreatívneho písania (Divadlo žien a mužov, Brno), príp. sami píšu divadelné hry.
- Ochranná/preventívna funkcia – skupina alebo komunita chráni jednotlivcov pred spoločnosťou a negatívnymi sociálnymi vplyvmi či útokmi. Deje sa tak najmä z toho dôvodu, že nie celá spoločnosť je pripravená prijať členov marginalizovaných skupín, teda i ľudí, ktorí v súboroch komunitných divadiel pôsobia.
- Adaptačná funkcia – divadlo pomáha ľuďom adaptovať sa na nové, v mnohých prípadoch aj vonkajšie prostredie a spoločnosť, a zároveň pomáha i societe akceptovať inakosť ľudí. Napríklad herci Divadla z Pasáže sa stali neoddeliteľnou súčasťou mesta Banská Bystrica, čím sa podieľajú na tvorbe kultúrneho dedičstva.
- Zábavná/rekreačná funkcia – divadlo nie je pre týchto ľudí len prácou, ale aj zábavou, prostriedkom na odreagovanie a uvoľnenie, nadviazanie vzájomných kontaktov. Tým, že ponúkajú divadelné predstavenia ostatným členom spoločnosti, poskytujú im zábavu i katarziu. Samotné vzdelávanie prebieha primárne formou hry.
- Terapeutická funkcia – v tomto type divadla je najdôležitejšou, pomáha človeku vyrovnáť sa s jeho postihnutím, nepriaznivým osudom, pocitom odcudzenia, vykorenenosti. U mnohých členov minoritného divadla sa postupne rapídne zlepšil zdravotný i psychický stav. Terapeutické aspekty sa dajú sledovať aj u majoritného obyvateľstva, ktorému komunitné divadlo pomáha prekonávať strach z inakosti, rasizmus a xenofóbiu. Ukazuje mu, že títo ľudia sú vo svojej podstate rovnakí ako ostatní, majú podobné problémy, sny i túžby. Už francúzsky vizionár divadla, proklamátor idey divadla krutosti Antonin Artaud povedal, že „divadlo je stavem, miestem, bodem, v nemž môžeme pochopiť ľudskou anatomiu, a s její pomocí lze léčit a řídit život“¹³. Práve komunitné divadlá, resp. divadlá aplikované

¹² Divadlo z Pasáže, premiéra 3. 4. 2012, réžia Ján H. Mikuš, dramaturgia Jana Mikuš Hanzelová.

¹³ BARBA, Eugenio – SAVARESE, Nicola. *Slovník divadelní antropologie*. Praha : Divadelní ústav, Nakladatelství lidové noviny, 2000, s. 21.

spĺňajú túto predstavu, keď svojich členov liečia, zaraďujú ich naspäť do života a dostávajú ich na inú spoločenskú úroveň. Rovnako svojim členom pomáhajú pri sebarealizácii a sebaurčení, zlepšujú ich celkové vystupovanie, motorické funkcie, prejav na verejnosti a voči okoliu. Prinášajú témy, o ktorých sa nehovorí, príp. sa im spoločnosť vyhýba (znásilňovanie žien, priekupníctvo). Komunitné divadlo človeka lieči mnohohodimenzionálne. Pracuje s postihnutým a s jeho osobnosťou, vnútorným svetom, v takej miere, v akej mu to jeho stav dovolí. Vystupuje pri tom voči nemu autenticky a ľudsky rovnocenne, vďaka čomu posúva dotyčný svoje hranice.¹⁴

- Komunikačná funkcia – v priamej súvislosti s ostatnými napĺňanými funkciami, divadlo napomáha komunikácii medzi tvorcami a utláčanými osobami, ako aj medzi týmito ľuďmi navzájom. Spolu generujú komunitu, vďaka ktorej sa včleňujú do širšieho spoločenstva. To umožňuje komunikáciu s majoritným obyvateľstvom, dané poslanstvo sa odovzdáva univerzálnym divadelným jazykom, a zároveň sa ním poukazuje na problémy spoločnosti. Ako sa vyjadřila Viera Dubačová v súvislosti s ocenením Krištáľové krídlo za filantropiu: „Som rada, že sa umenie posunulo k filantropii. Umenie je totiž zrkadlom spoločnosti.“¹⁵

Súčasnú divadelnú kultúru možno širokospektrálne, t. j. cez kritériá „profesionálnosti“, rozdeliť na profesionálne divadlo, ochotnícke divadlo a na celú škálu tzv. neprofesionálneho divadla (hoci ide o veľmi zjednodušené tvrdenie, kritériom profesionality je vykonávanie činnosti divadelného typu na plný úväzok a pod.). Popri týchto typoch divadiel sa v ostatnej dobe kreuju i súbory poloprofesionálneho typu, do ktorých by sme zaradili práve väčšinu divadiel komunitných a marginalizovaných skupín. Najčastejšie je totiž vedúcim súboru či hlavným tvorcom profesionálny umelec, ktorý pracuje s neprofesionálnymi hercami. Popri divadlách a súboroch pôsobia na Slovensku aj centrá, organizácie či útulky na podporu marginalizovaných občanov, pri ktorých sa vytvárajú neprofesionálne divadelné zoskupenia (Divadlo Depaul v Bratislave, Divadlo Hopi Hope v Košiciach, Kamko v Bratislave), v ktorých sa klienti vyjadrujú prostredníctvom divadelného jazyka. V daných prípadoch nejde o klasické prevádzkové divadlá, ale o amatérske zoskupenia využívajúce divadelné techniky na liečbu osobnosti, pričom táto arteterapia slúži najmä na rozvoj individuality, komunikačných schopností. Ich hlavnou ambíciou nie je vytváranie nových ucelených divadelných výstupov, ale používanie techník spojených s divadelným umením. Podľa teatrologičky Dárie Fojtíkovej Fehérovej, spomedzi komunitných zoskupení najviac vynikajú dva súbory: „Divadlo bez domova a Divadlo z Pasáže sa od ostatných podobných divadiel a centier vyčleňujú práve svojou ‚profesionalitou‘. To znamená, že pre pracovníkov aj účastníkov to nie je len pridružená, voľno časová aktivita v rámci ich začleňovania do spoločnosti, ale je to ich hlavná činnosť a v ideálnom prípade aj zdroj príjmu.“¹⁶

¹⁴ DUBAČOVÁ, Viera. *Terapia divadlom*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2003, s. 29.

¹⁵ KRČOVÁ, Eva. Laureátka Krištáľového krídla Viera Dubačová: Divadlo z Pasáže je moja rodina. Dostupné na <http://www.pluska.sk/soubiznis/domaci-soubiznis/laureatka-kristaloveho-kridla-viera-dubacova-divadlo-z-pasaze-je-moja-rodina.html>.

¹⁶ FOJTÍKOVÁ FEHÉROVÁ, Dária. K problematike terminológie. In BALLAY Miroslav – FOJTÍKOVÁ FEHÉROVÁ, Dária – KNOPOVÁ, Elena – LINDOVSKÁ, Nadežda. *Divadlo nielen ako umelecká aktivita*, s. 9.

Na základe tohto kritéria profesionality môžeme komunitné divadlá a aktivity s ním spojené rozdeliť na:

- Profesionálne – divadlá etablované, oficiálne uznané, vedené profesionálnymi umelcami. Hlavná je pre nich umelecká činnosť.
- Poloprofesionálne – divadlá a súbory, ktoré ešte nie sú etablované, pôsobia krátko, sú síce vedené profesionálnym umelcom, ale zatiaľ fungujú na základe nepravidelnej dramaturgie.
- Neprofesionálne – amatérske zoskupenia, založené na určitých komunitných princípoch využívajúcich metódy komunitných divadiel v rámci liečby. Nesledujú umelecké, ale terapeutické ciele.

V priebehu dvadsiatich rokov vzniklo na území Slovenska viacero divadiel komunitného i minoritného typu. Tieto súbory sa snažia svoje umenie konfrontovať aj v medzinárodnom divadelnom priestore, preto sa každoročne zúčastňujú festivalov doma i v zahraničí, príp. ich samé kreujú. Môžeme spomenúť napr. medzinárodný festival komunitných divadiel Divadla z Pasáže Arteterapia¹⁷ či medzinárodný festival bezdomoveckých divadiel Error, usporadúvaný členmi Divadla bez domova.

Komunitné divadlo je vo veľkej miere založené na osobnej výpovedi, či dokonca spovedi jednotlivcov postihnutých rovnakým alebo podobným osudom. Ide o osoby, ktoré sú v dnešnej dobe kultu krásy a mladosti odsúvané postmodernou hyperkonzumnou spoločnosťou do úzadia – z akéhosi strachu tejto spoločnosti pred nimi, aby ľuďom nepripomínali, čo by sa im mohlo stať, ako by mohli dopadnúť. Členovia komunitných divadiel vystupujú „na dosky, ktoré znamenajú svet“, aby strhli masku súčasnej spoločnosti a odhalili problémy dotýkajúce sa ich osobne. Na základe týchto výpovedí tvorcovia ukazujú súčasný stav spoločnosti a jej najvážnejšie problémy.

DIFFERENT FORMS OF COMMUNITY THEATRE ON THE SLOVAK THEATRE SCENE

Marcela KRÁLIKOVÁ

The phenomenon of community theatre emerged on the Slovak theatre scene approximately in the 1990s. The first attempts were connected with art therapy. Community theatre, in the sense of working with the community, for the community and to the benefit of the community, which works with minorities and marginalized individuals, gradually began to professionalize itself. Since then it has gone through complicated development and produced different offshoots. At present there are professional ensembles focusing on stage production, semi-professional ensembles and ensembles which use theatre techniques for therapeutic rather than aesthetic purposes. The author of this study deals with the gradual differentiation and developmental metamorphoses of community theatre. Her aim is to characterize it from different

¹⁷ Festival vznikol v roku 2002, doposiaľ sa konalo šesť ročníkov, počas ktorých sa prezentovali divadlá komunitné, sociálne i minoritné. Pôvodne sa konal v Banskej Bystrici, avšak v roku 2014 sa ho organizátori rozhodli presunúť do hlavného mesta Bratislavy. 6. ročník festivalu sa konal 3. – 6. 6. 2014 v Bratislave, v divadlách Malá scéna STU a Ticho a spol. Na festivale sa predstavili súbory komunitných divadiel zo Slovenska, Čiech, Maďarska, Talianska a Saudskej Arábie. Dramaturgia festivalu demonštruje rozmanitú podobu komunitných divadiel a ich tvorby.

points of view. Since this type of theatre goes beyond its aesthetic function and its makers have different aims than the majority types of theatre, the author analyzes the different cultural functions that community theatre provides to the audiences. It is an art for society, which fights against harmful elements found in it. It also contributes to the creation of civil society and to the socialization, enculturation and acculturation of citizens found on the margin of society. Community theatre thus does not have effect only on the community and its members but also on the audiences and society at large.

Príspevok vznikol v rámci doktorandského štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, školiteľ Miroslav Ballay.